

**Η συμβολή της Βάννας Σφακιανάκη
στη διαμόρφωση του λόγου και την οργάνωση του κινήματος στον τομέα της ενέργειας
(Ηράκλειο, 19/10/2026)**

Παρέμβαση Τάσου Κεφαλά

Η Βάννα Σφακιανάκη -το ξέρουμε όλοι/ες αυτό- υπήρξε μια πολυσχιδής προσωπικότητα. Όχι μόνο επειδή καταπιάστηκε με ένα σημαντικό εύρος ζητημάτων, αλλά, κυρίως, επειδή ό,τι έκανε το έκανε με συστηματικό τρόπο, με μεθοδικότητα, με σαφή στόχευση και από συγκεκριμένη πολιτικο-κοινωνική σκοπιά. Επιπλέον, το έκανε -σχεδόν πάντα- όχι από θέση παρατηρητή, αλλά από θέση ενεργού υποκειμένου, στο πλαίσιο διαφόρων κινηματικών διεργασιών και δράσεων.

Σημαντικό μέρος του χρόνου της, από ένα σημείο και μετά, το αφιέρωσε στις πολιτικές που εφαρμόστηκαν στον τομέα της ενέργειας, στις ενεργειακές δραστηριότητες στις οποίες αυτές μεταφράζονταν, συμπεριλαμβανομένων των συνεπειών τους σε οικονομικό, κοινωνικό και περιβαλλοντικό επίπεδο. Η ενασχόληση αυτή απλώθηκε σε πολλούς τομείς, όπως η παρακολούθηση και καταγραφή των εξελίξεων, η ανάλυση δεδομένων στο πεδίο, η επεξεργασία ενημερωτικών κειμένων και παρεμβάσεων στη διοίκηση, η οργάνωση αγώνων, η τεκμηρίωση νομικών ενεργειών κ.ά..

Σε αυτήν την παρέμβαση, αναγκαστικά, θα γίνει επιλεκτική αναφορά μόνο σε δύο ζητήματα, αυτά που αφορούν τη συμβολή της Βάννας στη διαμόρφωση του λόγου και της οργάνωσης του κινήματος στον τομέα της ενέργειας. Όχι μόνο επειδή βρίσκονται στον πυρήνα του έργου της, αλλά και επειδή εξακολουθούν να είναι επίκαιρα, με την έννοια ότι οι όποιες προσπάθειες υπήρξαν έχουν μείνει ανολοκλήρωτες. Στο σημείο αυτό διευκρινίζω ότι αντλώ εμπειρίες κυρίως από την περίοδο της πρώτης μας γνωριμίας, το Μάρτη του 2011, και μετά, μιας γνωριμίας που -παρεμπιπτόντως- μετεξελίχθηκε και σε μια στενή προσωπική σχέση.

A. Οι αλλαγές στο ενεργειακό τοπίο τα τελευταία τριάντα χρόνια

Για να αξιολογηθούν πληρέστερα οι όποιες εκτιμήσεις γίνουν, νομίζω ότι αξίζει να γίνει μια σύντομη αναφορά στις αλλαγές που επιχειρήθηκαν στον τομέα της ενέργειας τα τελευταία τριάντα χρόνια και οι οποίες άλλαξαν ριζικά το τοπίο. Ειδικότερα στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, με την μετάβαση, από το μεταπολεμικό status της νεοσύστατης και κυρίαρχης ΔΕΗ (του λιγνίτη, των μεγάλων ΥΗΕ και των πρώτων μονάδων φυσικού αερίου), στη σημερινή (χαοτική;) κατάσταση.

Η απελευθέρωση της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στην ΕΕ, που ενσωματώθηκε στην εθνική νομοθεσία το 1999, η εναρμόνιση των πολιτικών των χωρών της ΕΕ (και) στους τομείς της ενέργειας και της αντιμετώπισης της κλιματικής αλλαγής, τα διακρατικά έργα κ.ά. οδήγησαν σε μια ραγδαία ανάπτυξη ποικίλων ενεργειακών δραστηριοτήτων στη χώρα τα τελευταία τριάντα χρόνια. Την ίδια περίοδο άρχισε και η αναδιάρθρωση του συστήματος διαχείρισης αποβλήτων και η εκπόνηση νέων χωροταξικών σχεδίων (γενικού και ειδικών).

Στον ενεργειακό τομέα, ξεκίνησε η ραγδαία ανάπτυξη έργων (Β)ΑΠΕ, με τη Θράκη, την Καρυστία, τη Βοιωτία, την Αν. Πελοπόννησο, τα νησιά του Αιγαίου και την Κρήτη να είναι οι περιοχές που δέχτηκαν τη μεγαλύτερη πίεση. Ταυτόχρονα, όμως, εξελίσσονταν σχέδια για την ανάπτυξη πολλών, ιδιωτικών κυρίως, μονάδων φυσικού αερίου, ενός δικτύου μονάδων λιθάνθρακα, ακόμη και πυρηνικού εργοστασίου στην Καρυστία. Η συζήτηση για την εξόρυξη υδρογονανθράκων στην αρχή είχε κάπως

περιοριστεί, αλλά ήταν σαφές ότι οι υποστηρικτές της περίμεναν την κατάλληλη στιγμή για να επανέλθουν, κάτι που έγινε στα αμέσως επόμενα χρόνια.

Ως προς τις επιδιώξεις αυτής της «μετάλλαξης», θα χρησιμοποιήσω τα λόγια της ίδιας της Βάννας: «Το σταδιακό πέρασμα της ενέργειας στη σφαίρα της εμπορευματοποίησης μέσα από την «απελευθέρωση» της αγοράς ενέργειας και η θεώρηση των επιχειρήσεων ως «κοινωνικών εταίρων» στη διαχείριση ενός κοινωνικού αγαθού -κάτι που δεν ισχύει βέβαια, μόνο για την ενέργεια- προσδιορίζει το ρόλο του κράτους στη «νέα φάση». Το «επιτελικό κράτος», πρακτικά, αποσύρεται ακόμα περισσότερο από τη διαχείριση των κοινών αγαθών, τον προγραμματισμό και την «υπεράσπιση» του δημοσίου συμφέροντος, εκχωρώντας το ρόλο του στις επιχειρήσεις, τις «ανεξάρτητες αρχές» και σε διακρατικούς και παγκόσμιους οργανισμούς, που λειτουργούν με το δόγμα της προτεραιότητας της οικονομίας και της ανάπτυξης, ανάπτυξης πρώτα και κύρια των ιδίων των επιχειρήσεων».¹

Β. Πώς προσλήφθηκαν αυτές οι αλλαγές από τους πολίτες;

Οι κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις αυτών των δραστηριοτήτων παρουσιάστηκαν, από τη διοίκηση και το πολιτικό σύστημα, ως δευτερεύον στοιχείο και «αναγκαίο κακό» και αυτό, με τη σειρά του, πυροδότησε μια σειρά από κινηματικές ή λιγότερο κινηματικές αντιδράσεις και αντιστάσεις, κυρίως σε τοπικό επίπεδο, εκεί δηλαδή που αναπτύσσονταν οι διάφορες δραστηριότητες. Παρότι διέφεραν μεταξύ τους, ο προσανατολισμός και οι στόχοι τους ήταν εστιασμένοι στην αποτροπή ή στην αλλαγή των όρων υλοποίησης συγκεκριμένων δραστηριοτήτων, κάτι που ήταν φυσιολογικό σε εκείνη τη φάση, με δεδομένο ότι επρόκειτο για -κατά βάση- αυθόρμητες πρωτοβουλίες από «τα κάτω», χωρίς κεντρική πολιτική καθοδήγηση. Σε γενικότερο επίπεδο, στην πρώτη φάση, δόθηκε έμφαση στα ζητήματα της ιδιωτικοποίησης και της απελευθέρωσης της αγοράς ενέργειας.

Δεν ήταν πάντα αυτονόητη η κοινή δράση, όσο κι αν η συσπείρωση - άθροιση δυνάμεων αναγνωρίζονταν ως επιθυμητή και χρήσιμη. Η φαινομενική αντιφατικότητα πολλών πολιτικών επιλογών (π.χ. και υδρογονάνθρακες και έργα ΑΠΕ, ταυτόχρονα) θόλωνε λίγο τα νερά, ως προς το αν υπάρχει ένας συγκροτημένος σχεδιασμός και ως προς την αποτελεσματικότητα που θα είχε ένα ετερόκλητο «μέτωπο». Σε μια μικρή μερίδα πολιτών και συλλογικοτήτων υπήρχε και μια «φοβία» στο ενδεχόμενο να γίνει κάτι που θα είχε εμφανείς πολιτικές προεκτάσεις.

Σχετικά γρήγορα, όμως, συνειδητοποιήθηκε ότι όλα όσα γίνονταν ήταν κομμάτια ενός ενιαίου σχεδίου, με πολύ σύνθετο χαρακτήρα και με πολύ ισχυρούς «παίκτες». Για να το πούμε κι αλλιώς, αποδείχτηκε πως και σχεδιασμός υπήρχε, αλλά και η αναγκαία ελαστικότητα (αυτό που τα κινήματα ονόμασαν μη-σχέδιο), ώστε να εξυπηρετούνται τα ισχυρότερα συμφέροντα. Συνεπώς, η ριζική αναδιάρθρωση στον τομέα της ενέργειας, που επιχειρούνταν, απαιτούσε ανταλλαγή γνώσης και εμπειριών, συνένωση δυνάμεων και κοινή δράση. Έτσι ξεκίνησαν οι πρώτες προσπάθειες συντονισμού τοπικών φορέων, επιτροπών αγώνα και πολλών άτυπων συλλογικοτήτων, αρχικά σε τοπικό ή περιφερειακό επίπεδο. Ορισμένα μόνο από τα σχήματα που αξιοποιήθηκαν σε αυτήν την κατεύθυνση ήταν το Παγκρήτιο Δίκτυο Αγώνα κατά των Β-ΑΠΕ, το Δίκτυο οικολογικών οργανώσεων Αιγαίου (συμπεριλαμβανομένης της Καρυστίας), η Συμπαράταξη Βοιωτών για το περιβάλλον, το Οικο-Δίκτυο Δυτικής Μακεδονίας, το Αντιπυρηνικό Παρατηρητήριο Μεσογείου κ.ά..

Γ. Το χρονικό των συσπειρώσεων με ευρύτερο χαρακτήρα

Σε αυτό το πλαίσιο, ο σπόρος της συνεργασίας και της παρέμβασης στο «μεγάλο πεδίο» είχε πέσει και είχε ως αποτέλεσμα ορισμένες πρώτες κοινές πρωτοβουλίες, που αφορούσαν τις ακολουθούμενες κυβερνητικές πολιτικές στο θέμα της ενέργειας και των ΑΠΕ, όπως:

- Παρέμβαση φορέων και κινήσεων πολιτών για τα ζητήματα της ενέργειας (21/4/2009)²
- Παρέμβαση φορέων και κινήσεων πολιτών στο σχέδιο νόμου για τις ΑΠΕ (Μάιος 2010)³

Στο σημείο αυτό, αξίζει μια ιδιαίτερη αναφορά στον αγώνα κατά του λιθάνθρακα (2006 – 2009), που είχε κατά τι προηγηθεί, επειδή πήρε πανελλαδική διάσταση, είχε μαζικό χαρακτήρα και ευτυχή κατάληξη και επειδή λειτούργησε και αξιοποιήθηκε ένας υποδειγματικός κινηματικός συντονισμός, κυρίως μέσω του σχήματος των «Πολιτών κατά του λιθάνθρακα»⁴, που συγκροτήθηκε τους πρώτους μήνες του 2008 και αυτό-διαλύθηκε το Νοέμβρη του 2009⁵. Από τη δουλειά τεκμηρίωσης αυτού του σχήματος, μνημονεύουμε ένα σημαντικό «τρίημερο για την ενέργεια»⁶, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα (πρώην ΑΣΟΕΕ), το Νοέμβρη του 2008.

Δείγμα του προωθητικού χαρακτήρα των παραπάνω κειμένων, όσο και της δράσης των «Πολιτών κατά του λιθάνθρακα», είναι ότι έφεραν κοντά όλα τα ρεύματα αγώνα στον τομέα της ενέργειας, συμπεριλαμβανομένης μερίδας εργαζομένων στην ενεργειακή βιομηχανία, κατοίκους των λιγνιτικών περιοχών και το Δίκτυο των οικολογικών οργανώσεων της Δυτικής Μακεδονίας.

Στο διάστημα που ακολούθησε, δε σταμάτησε η προσπάθεια αναζήτησης ενωτικών δράσεων και συντονισμού. Απαριθμούμε τις κυριότερες από τις απόπειρες που έγιναν:

- 10/2/2010, συνέντευξη τύπου (Δίκτυο Αιγαίου, Επιμελητήριο περιβάλλοντος)
- 16/4/2010, σύσκεψη για την «τύχη» του energy forum των «Πολιτών κατά του λιθάνθρακα»
- 4/12/2010, σύσκεψη για έργα ΑΠΕ (Δίκτυο Αιγαίου)
- 18/2/2011, ημερίδα «Απειλούμενα τοπία» (Δίκτυο Αιγαίου, Συμπαράταξη Βοιωτών για το περιβάλλον, περιοδικό «Οικολογείν»)
- 19/2/2011, σύσκεψη για έργα ΑΠΕ
- 19/3/2011, σύσκεψη για έργα ΑΠΕ (αποφασίζεται η δημοσιοποίηση κοινής διακήρυξης)⁷
- 14/11/2011, συνάντηση Πανόρμου (Κρήτη), στην οποία εκδόθηκε ψήφισμα και αποφασίστηκε η συγκρότηση του Παγκρήτιου Δικτύου αγώνα κατά των ΒΑΠΕ
- 4/2012, προσφυγή στο ΣτΕ κατά της ΚΥΑ για τις ΖΕΠ
- 20/10/2012, σύσκεψη για έργα ΑΠΕ
- 10/2013, συνάντηση με σκοπό την επανενεργοποίηση για τα ζητήματα της ενέργειας

Την ίδια περίοδο, αναπτύσσεται ένας αγώνας για τη διαχείριση των αστικών στερεών αποβλήτων (ΑΣΑ), στο πλαίσιο του οποίου συγκροτείται η συλλογικότητα Πρωτοβουλία συνεννόησης για τη διαχείριση των αποβλήτων Αττικής - ΠΡΩΣΥΝΑΤ (31/1/2011), που στη συνέχεια δραστηριοποιήθηκε πανελλαδικά.

Παρ' όλες τις προσπάθειες, όμως, η όποια κοινή δράση δεν είχε αποκτήσει ακόμη μόνιμα χαρακτηριστικά. Ένας από τους λόγους ήταν ότι η περίοδος της οικονομικής κρίσης και των μνημονίων δημιούργησαν την ψευδή εντύπωση ότι υπάρχει μια σχετική ανάσχεση στις ενεργειακές δραστηριότητες. Η εικόνα αυτή, σε συνδυασμό με τις μεγάλες δυσκολίες στην καθημερινότητα των πολιτών, είχε ως αποτέλεσμα να ατονήσει η δράση πολλών ενεργών συλλογικοτήτων και, σε κάποιες περιπτώσεις, να οδηγήσει στην πλήρη διακοπή των δραστηριοτήτων τους. Στην πραγματικότητα, εντάθηκαν οι προετοιμασίες για ένα νέο «κύμα» δραστηριοτήτων, που περιελάμβανε, πλέον, και τις εξορύξεις υδρογονανθράκων, αλλά και μια μεγάλης κλίμακας μαζική αδειοδότηση μικρών και

μεγάλων έργων ΑΠΕ, από τη μια ως την άλλη άκρη της χώρας. Το νομοθετικό πλαίσιο έγινε ακόμη πιο ασφυκτικό και ανελαστικό, η έννοια του εθνικού σχεδιασμού καταργήθηκε στην πράξη, η περιβαλλοντική νομοθεσία δέχθηκε απανωτά πλήγματα, οι αυξήσεις στις τιμές των ενεργειακών προϊόντων μονιμοποιήθηκαν και η εξυπηρέτηση των οικονομικών κολοσσών του τομέα της ενέργειας αποτέλεσε και αποτελεί τον κανόνα.

Στα όσα γίνονταν ως τότε, ήρθε να προστεθεί η αναθέρμανση των προσπαθειών ανάθεσης νέων ερευνών για κοιτάσματα υδρογονανθράκων, που οδήγησε, το 2018, στην ανάπτυξη νέων αγώνων κατά της εξόρυξης Υ/Α, αρχικά στην Ήπειρο και μετά σε πολλές άλλες περιοχές, συμπεριλαμβανομένης της Κρήτης.

Αυτές οι εξελίξεις οδήγησαν σε μια νέα κλιμάκωση κινηματικών αντιδράσεων, που διακρίνονταν για την ποικιλομορφία τους στη σύνθεση, στους στόχους και το δημόσιο λόγο τους, αφού το υπόβαθρο και οι συσσωρευμένες εμπειρίες τους διέφεραν σημαντικά, από περίπτωση σε περίπτωση. Σε ορισμένες περιπτώσεις, ήταν πλήρως ορατή η αντιφατικότητα σε δημόσιες τοποθετήσεις και διακηρύξεις, γεγονός που αξιοποιούνταν κατάλληλα από το αντίπαλο «στρατόπεδο».

Οι «αποκλίνουσες» αντιλήψεις, όμως, δεν ήταν περιστασιακές, υπήρχαν από την αρχή και συνεχίζουν να υφίστανται, έχοντας κι αυτές τη δική τους «συμβολή» στις καθυστερήσεις και στα πισωγυρίσματα της κοινής έκφρασης και δράσης. Ποιες ήταν οι πιο σημαντικές από αυτές:

- Η «ιδεολογία» της διαρκούς ανάπτυξης, με έμφαση στη βαριά βιομηχανία και με προμετωπίδα την εκτόξευση στα ύψη του ΑΕΠ, που διατρέχει οριζόντια το πολιτικό σύστημα.
- Η έμφαση στην αξιοποίηση των λεγόμενων «εθνικών» πόρων (λιγνίτη, υδρογονανθράκων, ποταμών), στηριγμένη σε επιχειρήματα χαμηλού κόστους (όσο ακόμη τα κόστη εκπομπών ρύπων ήταν σε χαμηλά επίπεδα) και ενεργειακής ασφάλειας - αυτονομίας.
- Στο πλαίσιο αυτό, υπήρξε μια τεχνοκρατική αντίληψη, που ήταν διατεθειμένη να επιδείξει μια επιλεκτική περιβαλλοντική ευαισθησία, όταν επρόκειτο για δραστηριότητες σε αυτούς τους τομείς ή όταν η δραστηριότητα ήταν δημόσια - κρατική και όχι ιδιωτική.
- Μια αντιδιαμετρικά αντίθετη τάση ήταν και είναι αυτή που προτάσσει το περιβαλλοντικό αποτύπωμα των ενεργειακών δραστηριοτήτων, βάζοντας σε δεύτερη μοίρα το οικονομικό και κοινωνικό κόστος.
- Η αντίληψη της αμφισβήτησης της κλιματικής αλλαγής ή η παρουσίασή της ως περιοδικού φαινομένου, ανεπηρέαστου από τις ανθρώπινες δραστηριότητες, δηλαδή τις βιομηχανικές.
- Και, τέλος, η επιφυλακτικότητα μιας μερίδας, κυρίως από το χώρο της αριστεράς, σε θέσεις που θα παρέπεμπαν σε εναλλακτικές θεωρήσεις.

Ακόμη κι έτσι όμως, ξαναμπήκε στο τραπέζι των προβληματισμών το θέμα του συντονισμού της δράσης και της ώσμωσης των επιμέρους σχημάτων, ώστε ο λόγος να είναι, κατά το δυνατόν, κοινός, τεκμηριωμένος και αιχμηρός και οι αγώνες πιο αποτελεσματικοί. Κάτω από αυτό το πρίσμα, εκδηλώθηκε η πρωτοβουλία για την υπογραφή μιας νέας «Πανελλήνιας διακήρυξης κατά των αιολικών και άλλων λεγόμενων “ΑΠΕ”» (Γενάρης 2018), ενώ το Δίκτυο «Μεσοχώρα - Αχελώος SOS» έθεσε σε δημόσια συζήτηση κείμενο με τίτλο «Δώδεκα θέσεις για τη διαχείριση της ενέργειας» (Οκτώβρης 2018).

- 1/2018, ημερίδα για έργα ΑΠΕ, νέα διακήρυξη⁸
- 10/2018, Δώδεκα θέσεις για την ενέργεια (Δίκτυο «Μεσοχώρα – Αχελώος SOS»)⁹

Δ. Η συγκρότηση του Πανελλαδικού Δικτύου

Έπρεπε, όμως, να φτάσουμε στο φθινόπωρο του 2020, για να αρχίσουμε να συζητάμε για έναν πανελλαδικό συντονισμό, με στοιχειώδη συγκρότηση, που θα καλύπτει όλο το φάσμα των ενεργειακών δραστηριοτήτων. Με τη σειρά, πραγματοποιήθηκαν οι παρακάτω πανελλαδικές συνελεύσεις, στην Αθήνα:

- Μετά από κάλεσμα τριών συλλογικοτήτων (Οκτώβρης 2019) και μια σχετική προετοιμασία, πραγματοποιήθηκε η πρώτη πανελλαδική συνάντηση συλλογικοτήτων, το διήμερο 18-19/1/2020¹⁰, στην Αθήνα. Η συνάντηση είχε ως στόχο: «τον αδιαμεσολάβητο διάλογο και την παρουσίαση όλων των οπτικών, μέσω των οποίων η κάθε συλλογικότητα προσεγγίζει τα ζητήματα της ενέργειας, ξεκινώντας από τα πιο απλά ζητήματα, όπως, για παράδειγμα, αυτό της αναγκαιότητας της κοινής δράσης». Κατέληξε δε με τη διαπίστωση ότι: «Το επόμενο βήμα είναι η μορφοποίηση μιας πιο σταθερής συνεργασίας ανάμεσα στις συλλογικότητες, που θα στηρίζεται σε κοινά συμφωνημένο πλαίσιο βασικών θέσεων, τρόπο επικοινωνίας - ανταλλαγής απόψεων και κοινές δράσεις».
- Ακολούθησε ένα διάστημα ζυμώσεων και τον Ιούνιο του 2020 οι ίδιες συλλογικότητες απευθύνουν νέο κάλεσμα για την πραγματοποίηση της δεύτερης πανελλαδικής συνάντησης, στις 17-18/10/2020¹¹. Το κάλεσμα κατέληγε με την εξής στόχευση - προτροπή: «Η αναζήτηση του κοινού τύπου, η τεκμηρίωση των θέσεών μας, οι κοινές δράσεις και το χτίσιμο της μεταξύ μας αλληλεγγύης είναι όρος για να έχουν αίσια έκβαση αγώνες, που έχουν υπερτοπικό χαρακτήρα, ενιαίο υπόβαθρο και συγκεκριμένο κοινό αντίπαλο». Το καταστάλαγμα της δεύτερης πανελλαδικής συνάντησης ήταν η συμφωνία στα εξής σημεία:
 - ✓ Συγκρότηση πανελλαδικού Δικτύου συλλογικοτήτων για την ενέργεια.
 - ✓ Διαμόρφωση πλαισίου κοινών θέσεων και αρχών συγκρότησης και λειτουργίας του Δικτύου.
- Η τρίτη και τελευταία συνέλευση πραγματοποιήθηκε 18-19/3/2023¹². Συγκλήθηκε με σκοπό την αποτίμηση της δράσης και την επανεκκίνησή του, στην ουσία όμως ήταν το «κύκνειο» άσμα του. Το πως και το γιατί είναι αντικείμενο μιας άλλης μεγάλης συζήτησης.

Η συγκρότηση και λειτουργία του Πανελλαδικού Δικτύου, με συλλογικό τρόπο και, κατά το δυνατόν, αμεσοδημοκρατικά ήταν μια μεγάλη πρόκληση, συσσωρεύσε πλούσιες εμπειρίες και άφησε πίσω του κάποιες σημαντικές επεξεργασίες¹³ και παρεμβάσεις¹⁴ (αναλυτικά, στο τέλος), αλλά ταυτόχρονα ήταν και ένα στοίχημα που δεν κερδήθηκε ολοκληρωτικά. Ίσως, επειδή ήταν πιο βαρύ απ' ό,τι μπορούσαν να σηκώσουν οι ώμοι μας και επειδή απαιτούσε ένα άλλο επίπεδο οργάνωσης και διαθεσιμότητας από τις επιμέρους «συνιστώσες», δηλαδή τα τοπικά ή θεματικά σχήματα. Έκτοτε, δεν υπάρχει κάτι αντίστοιχο σε εύρος και περιεχόμενο, παρά την ανάπτυξη μιας έντονης κινητικότητας τα τελευταία χρόνια, σε όλη την Ελλάδα. Οι κινηματικές διεργασίες, που ακολούθησαν την αδρανοποίησή του Πανελλαδικού Δικτύου, απέδειξαν και κάτι άλλο: η ώσμωση αντιλήψεων και πρακτικών, που υποθέταμε ότι είχε επιτευχθεί, ήταν -σε μεγάλο βαθμό- επιφανειακή και περιστασιακή.

Ε. Η συνεισφορά της Βάννας Σφακιανάκη

Όλα αυτά τα χρόνια, η Βάννα είχε «καταφέρει» -χωρίς να το επιδιώξει, φυσικά- να γίνει ένα σημείο αναφοράς για τον κόσμο των κινημάτων, και με την προσωπική της δουλειά και με τη συμμετοχή της σε διάφορες συλλογικότητες και ομάδες αγώνα. Ενώ για τη δοτικότητα της, την ανιδιοτέλεια και τη σεμνότητά της δε χρειάζεται να πούμε κάτι που δεν είναι, ήδη, γνωστό σε όλους/ες.

Το πολιτικό και κινηματικό ον Βάννα Σφακιανάκη δεν προήλθε από παρθενογένεση και δε θα της άρεσε να την υποβάλλουμε σε μια διαδικασία αγιοποίησης. Προήλθε από τη μήτρα της ευρύτερης

αριστεράς, με τις ηρωικές και αγωνιστικές περγαμηνές, αλλά και με τις δυσκαμψίες και τις αγκυλώσεις της, ορισμένες εκ των οποίων προαναφέρθηκαν. Δε θα μπω στον πειρασμό να μιλήσω για τους πολιτικούς της προβληματισμούς και τις προσπάθειες που έκανε για να επηρεάσει τον προσανατολισμό των συγγενικών της πολιτικών χώρων. Το σίγουρο είναι ότι έκανε τις δικές της υπερβάσεις, υπερασπιζόμενη την αυτονομία του λόγου και τις απόψεις της με σθένος, παρότι ο ήπιος και πράος χαρακτήρας της μπορεί να έδειχνε κάτι άλλο.

Η περίπτωση δεν προσφέρεται για να γίνει μια αναλυτική παρουσίαση των θέσεων και της στάσης της Βάνας σε καθένα ξεχωριστά από τα ζητήματα που θίχτηκαν. Θα παραθέσω, ενδεικτικά, ορισμένα χαρακτηριστικά αποσπάσματα από κείμενά της και στη συνέχεια θα προσπαθήσω να εστιάσω συνοπτικά σε αυτά που συνθέτουν τον «πυρήνα» της συνεισφοράς της στη διαμόρφωση του λόγου και την οργάνωση του κινήματος στον τομέα της ενέργειας.

*«Ζώντας από απόσταση το κίνημα στις Σκουριές της Χαλκιδικής, πολλοί από μας ευαισθητοποιήθηκαν, νιώθοντας έντονα ότι ο αγώνας αυτός μας αφορά όλους. Πρόκειται μόνο για αλληλεγγύη σε μια τοπική κοινωνία που αγωνίζεται; Πρόκειται μόνο για αγανάκτηση επειδή επιβάλλεται μια δραστηριότητα που η τοπική κοινωνία απορρίπτει και που περιλαμβάνει πρωτοφανείς μεθόδους καταστολής; Πρόκειται για υποκριτικές περιβαλλοντικές ευαισθησίες και ανεύθυνη στάση τοπικών κοινωνιών – δική τους και δική μας- που θέλουμε την ανάπτυξη αλλά όχι στην αυλή μας; Στην πραγματικότητα είναι κάτι πιο βαθύ. **Είναι η αμφισβήτηση της έννοιας της ανάπτυξης -έτσι όπως εκφέρεται- που μας φέρνει κοντά, η κοινή διαπίστωση ότι αυτού του είδους η ανάπτυξη δεν αφορά στην κοινωνία κι αποφασίζεται ερήμην κι εναντίον της!** Είναι, παράλληλα, η κακοποίηση της έννοιας του περιβάλλοντος και μαζί όλων αυτών που το υπερασπίζονται.»¹⁵*

«Γιατί να υιοθετήσουμε μια πολιτική που κατακερματίζει τη ΔΕΗ και τις λειτουργίες της, κατανέμοντας μια υπηρεσία Κοινής Ωφέλειας που έκτισε με κόπο η κοινωνία, σε επί μέρους φορείς - διαχειριστές ιδιωτικών συμφερόντων; Για να βελτιώσουμε το «οικολογικό αποτύπωμα» της χώρας μας, μιας χώρας που τις τελευταίες δεκαετίες διαλύει συστηματικά την παραγωγική της βάση, με την προτροπή και την αμέριστη συμβολή της ευρωπαϊκής πολιτικής, έτσι ώστε η ρύπανση που παράγει να είναι αυτή που προέρχεται από τον καταναλωτισμό της «ανάπτυξης»; Της «ανάπτυξης» που δε βλέπει την οικονομία ως εργαλείο προόδου της κοινωνίας αλλά την κοινωνία ως εργαλείο μεγέθυνσης της οικονομίας, της ανάπτυξης που καταστρέφει στο πέρασμά της πολιτισμούς και συγκριτικά πλεονεκτήματα και ισοπεδώνει τις παραδόσεις που δεν εναρμονίζονται με τη φρενίτιδα της συσσώρευσης και που εντείνει εξαρτήσεις, ανισότητες και αποκλεισμούς;»¹⁶

«Καλλιεργείται και συντηρείται η σκόπιμη σύγχυση μεταξύ ΑΠΕ, που είναι στοιχεία της φύσης ή φυσικά φαινόμενα, και έργων ΑΠΕ, που είναι συγκεκριμένες μηχανολογικές κατασκευές και διακρίνονται για την πολυμορφία τους και τα πολύ διαφορετικά -μεταξύ τους- χαρακτηριστικά. Επιδίωξη είναι η, κατ' αρχήν, θετική ή ουδέτερη προδιάθεση απέναντι στις ΑΠΕ, να μεταφραστεί σε άκριτη υποστήριξη ενός συγκεκριμένου μοντέλου έργων ΑΠΕ, που χαρακτηρίζεται από τα μεγάλα -βιομηχανικά μεγέθη, την εξάλειψη ουσιαστικών περιορισμών στη χωροθέτησή τους, το συγκεντρωτισμό, την απουσία δοκιμασμένων και αξιόπιστων συστημάτων αποθήκευσης και που ενθαρρύνεται από γενικότερες πολιτικές συνεχούς διεύρυνσης της παραγωγής και κατανάλωσης ενέργειας.

Υιοθετείται η αντίληψη ότι η παραγωγή ενέργειας από έργα ΑΠΕ αποτελεί προτεραιότητα ύψιστης σημασίας, ως μέτρο αντιμετώπισης της κλιματικής κρίσης. Πρόκειται, στην ουσία, για πολιτικό στόχο, επενδεδυμένο με περιβαλλοντικό περίβλημα, καθώς δεν υφίσταται και δεν παρουσιάζεται επαρκής τεκμηρίωση, γενικής αποδοχής, που να αξιολογεί ως δευτερεύουσας σημασίας τις άλλου είδους

περιβαλλοντικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις, εξ αιτίας της μαζικής υλοποίησης του συγκεκριμένου μοντέλου έργων ΑΠΕ.»¹⁷

Ο ρόλος της Βάννας στις περισσότερες προσπάθειες ενωτικής δράσης και ειδικότερα στο εγχείρημα της συγκρότησης του Πανελλαδικού Δικτύου υπήρξε σημαντικός. Μπορεί να μην είχε μεγάλη εμπλοκή στις οργανωτικούς χαρακτήρα διεργασίες για την ενοποίηση των κινηματικών δράσεων, ωστόσο έπαιξε καθοριστικό ρόλο στη συγκρότηση του Δικτύου, κυρίως στο επίπεδο της διαμόρφωσης και τεκμηρίωσης των βασικών του θέσεων, της επεξεργασίας των επιμέρους παρεμβάσεων και του επικοινωνιακού υλικού του, αξιοποιώντας ταυτόχρονα τόσο την αναλυτική, όσο και τη συνθετική της ικανότητα. Μέσα σε αυτό το νέο πλαίσιο, ανέπτυξε ακόμη πιο έντονα την ξεχωριστή προσωπική δραστηριότητά της, υποστηρικτική δεκάδων συλλογικοτήτων που ζητούσαν τη βοήθειά της, εννοείται χωρίς να βαρυγκομήσει ποτέ.

Τι είναι, όμως, αυτό που έφερε η Βάννα στον κόσμο των κινημάτων ή, για να είμαι πιο ακριβής, ποιες είναι οι αντιλήψεις που εκείνη εξέφρασε με τον πιο καθαρό και αυθεντικό τρόπο, πέρα από τα ιδιαίτερα στοιχεία του χαρακτήρα της; Θα σταθώ, κυρίως, σε αυτά που είχαν μεγαλύτερο αντίκτυπο σε μένα τον ίδιο, έχοντας πλήρη συνείδηση του υποκειμενισμού που υποκρύπτεται:

- Αναλυτική σκέψη, μελέτη σε βάθος των προβλημάτων, μακριά από βιαστικές και επιφανειακές κρίσεις και τοποθετήσεις.
- Σφαιρική και ολιστική αντιμετώπιση των θεμάτων, που συνοδεύονταν από μια θεμελιωμένη πολιτική θεώρηση, τελείως διακριτή και από τη συνήθη πολιτικολογία, αλλά και από τις απολίτικες προσεγγίσεις, στο όνομα -υποτίθεται- της ευρύτητας των αγώνων.
- Μοναδική προσήλωση στην παρακολούθηση των εξελίξεων στα πεδία που την ενδιέφεραν. Στον τομέα της ενέργειας, για παράδειγμα, δε νομίζω ότι υπάρχει προηγούμενο στη συσσωρευμένη γνώση, στον κόσμο των κινημάτων.
- Ισχυρή τεκμηρίωση και πειστικός λόγος, που συνδυάζονταν με μια δυνατότητα να παρουσιάζει με απλό και εύληπτο τρόπο, ακόμη και τα πιο σύνθετα ζητήματα. Η τακτική, εβδομαδιαία αρθρογραφία της, μαζί με τις αναρτήσεις στο blog της είναι ένας τεράστιος πλούτος, που δεν έχει μόνο αρχειακή αξία και αναρωτιέμαι πως θα αξιοποιηθεί.
- Αποκάλυψη, από πολύ νωρίς, της πραγματικής σκοπιμότητας των σχεδίων για τις διακρατικές διασυνδέσεις (αγωγοί, καλώδια) και για την ηλεκτρική διασύνδεση των νησιών της χώρας, με έμφαση στη διπλή διασύνδεση της Κρήτης.
- Εμπλουτισμός της ατζέντας των κινημάτων για την ενέργεια, με τα θέματα των χρήσεων γης και με το φαινόμενο της «αρπαγής γης». Στο θέμα αυτό έχει δώσει μια από τις πιο ακριβείς περιγραφές: 10/10/2019, άρθρο, «Από κοινού απέναντι στα τοπία της ενέργειας»
... έχουμε την εικόνα μιας άλλης χώρας που καλείται να προσαρμόσει τη ζωή και την παραγωγή της στα «κενά» που μένουν ανάμεσα σε κατελημμένες και εν δυνάμει υποβαθμισμένες περιοχές.
18/1/2020, ομιλία, Πρώτη πανελλαδική συνάντηση
Οι «ιθαγενείς» εκδιώκονται από τις περιοχές ενδιαφέροντος για λόγους «δημοσίου συμφέροντος» και περιορίζονται στα «κενά» που μένουν ανάμεσα σε καταλήψεις γης για δραστηριότητες της τρέχουσας πολιτικής προτεραιότητας.
- Συνθετική ικανότητα, όταν έμπαινε στο τραπέζι η ενωτική δράση και ο συντονισμός, χωρίς υποχωρήσεις σε θέματα αρχών ή θεμελιωδών επιλογών. Στις, μάλλον λίγες, φορές που χρειάστηκε να αποστασιοποιηθεί, το έκανε με διακριτικό και συντροφικό τρόπο, χωρίς να δημιουργεί ρήγματα.
- Η «γείωση» στην πραγματικότητα και ο ρεαλισμός της, που την έκαναν να εντοπίζει τα μικρά ρήγματα και να μην υποτιμά και τις πιο μικρές νίκες, αυτές που συντηρούν και αναπτρώνουν -σε βάθος χρόνου- το ηθικό των κινημάτων.

Να γιατί η Βάννα υπήρξε μια πολύτιμη παρουσία στον αγωνιζόμενο κόσμο των κινημάτων, που θα τη θυμόμαστε πάντα όχι μόνο με διάθεση νοσταλγίας, αλλά και με μια αίσθηση ανεκπλήρωτης οφειλής σε αυτήν, αφού δυστυχώς λίγα μόνο πράγματα από το λόγο και το παράδειγμά της καταφέραμε να ενσωματώσουμε στο μέσο «δείγμα» των συλλογικοτήτων μας και αυτό είναι κάτι που δεν μπορεί και δεν πρέπει να κρυφτεί.

Πώς αλλιώς να εξηγήσουμε:

- Το γεγονός ότι κομβικά θέματα, όπως η φραγματοποίηση του Αχελώου, η κατάσταση των λιγνιτικών περιοχών, οι εξορύξεις στη Χαλκιδική, ακόμη και οι εξορύξεις υδρογονανθράκων, δεν άγγιξαν ουσιαστικά τις περισσότερες κινηματικές πρωτοβουλίες στο χώρο της ενέργειας;
- Το χωρίς εξηγήσεις φυλορρόημα του Πανελλαδικού Δικτύου, την επιστροφή στις αποσπασματικές δράσεις, τη ροπή στο φιλοπεριβαλλοντισμό και τη φυσιολατρία, τη «βιομηχανία» παραγωγής Δ11 και την ανάθεση της επεξεργασίας του λόγου των κινημάτων σε νομικά γραφεία;
- Την απουσία ενός στεντόρειου κινηματικού αντίλογου -μετά από τόσα χρόνια αγώνων- μέσα στη δίνη μιας τεράστιας ενεργειακής κρίσης, για την εκτόξευση των τιμών και την επέκταση της ενεργειακής φτώχειας, που αφήνει ελεύθερο το πεδίο δράσης στην απανταχού ακροδεξιά;
- Την ανοχή στην επιρροή και αναπαραγωγή αντιλήψεων, για τα ορυκτά καύσιμα και την κλιματική αλλαγή, που τις συναντάμε στη ρητορική της εγχώριας και της διεθνούς ακροδεξιάς;
- Το ότι περνά κάτω από τα «ραντάρ» της ευαισθησίας μας η καταστροφή ενός ακόμη χωριού, της Αχλάδας στη Φλώρινα, που έχει την ατυχία να βρίσκεται πάνω σε λιγνιτικό κοίτασμα;
- Μια διαφαινόμενη προσπάθεια δημιουργίας κινήματος για επάνοδο στη λιγνιτική παραγωγή;
- Την επιφύλαξη και την αμηχανία των συλλογικοτήτων -στην πλέον, ίσως, πληττόμενη περιοχή, τη Στερεά- απέναντι στο αίτημα στήριξης και υπεράσπισης μιας ώριμης στην κοινωνία πρωτοβουλίας πολιτικο-κινηματικής αναβάθμισης του αγώνα, με στόχο την καθολική απαγόρευση νέων ενεργειακών έργων, μέσω νομοθετικής ρύθμισης;

Αν όλα αυτά είναι αποκύημα μιας νοσηρής φαντασίας ή προϊόν μιας απογοήτευσης -εξαιτίας των πενιχρών αποτελεσμάτων πολλών και επίμονων αγώνων και προσπαθειών την τελευταία εικοσαετία-, θα δικαιολογούνταν κάθε εφησυχασμός. Αν πάλι, διακρίνουμε κάποια ψήγματα αλήθειας στα παραπάνω, θα άξιζε πιστεύω να αρχίσουμε να σκαλίζουμε ξανά τη φωτιά, μήπως και ξεπηδήσει -έστω και καθυστερημένα- μια μεγαλύτερη φλόγα. Το οφείλουμε στη Βάννα, αλλά και στον ίδιο μας τον εαυτό!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ: Παρεμβάσεις και δουλειά τεκμηρίωσης του Πανελλαδικού Δικτύου

Μεγάλο μέρος της (όποιας) συνεισφοράς του Πανελλαδικού Δικτύου οφείλεται στη δουλειά της ομάδας τεκμηρίωσης, στην οποία κομβικό ρόλο είχε η Βάννα. Η ομάδα, είτε με δική της πρωτοβουλία, είτε έχοντας ερεθίσματα από τις συνελεύσεις των συλλογικοτήτων και του Δικτύου, επεξεργάστηκε παρεμβάσεις και θέσεις, σε μια σειρά από κρίσιμα ζητήματα της επικαιρότητας και όχι μόνο, τα οποία δημοσιοποιήθηκαν ως παρεμβάσεις και θέσεις του Δικτύου. Το υλικό αυτό, ανεξάρτητα από το πώς και σε ποιο βαθμό αξιοποιήθηκε, αποτελεί μια σημαντική συμβολή στη συλλογική κινηματική δράση. Για την ιστορία, παραθέτουμε παρακάτω τίτλους και συνδέσμους αυτών των παρεμβάσεων.

- Η επιδότηση των έργων «πράσινης» ενέργειας, μέσω του ΕΛΑΠΕ, οδηγεί σε επέκταση της ενεργειακής φτώχειας και της περιβαλλοντικής καταστροφής
- Θαλάσσια αιολικά: ένα νέο πεδίο εμπορευματοποίησης της ενέργειας και της θάλασσας
- Η κυβέρνηση επισπεύδει την υλοποίηση έργων ΑΠΕ, προσπαθώντας να καθησυχάσει ότι, δήθεν, γίνονται με περιβαλλοντικά και χωροταξικά κριτήρια
- Τα έργα «κοινού ενδιαφέροντος» και ο ρόλος τους στην ενίσχυση και επέκταση της ενιαίας ευρωπαϊκής αγοράς ενέργειας
- Η ενεργειακή φρενίτιδα δεν είναι απάντηση για το κλίμα, είναι μέρος του προβλήματος
- Έξι βουνά απάτη και όλα τα άλλα ισοπεδωμένα;
- Δώδεκα ερωτήσεις – απαντήσεις για την ενεργειακή κρίση
- Το πανελλαδικό Δίκτυο σχολιάζει το νέο νόμο για ΑΠΕ - αποθήκευση ενέργειας
- Το Δίκτυο για τον κλιματικό νόμο
- Το Δίκτυο απορρίπτει το περιεχόμενο του σχεδίου του νέου νόμου για τις ΑΠΕ
- Αρχαιολογικοί χώροι και αγροτική γη παραδίδονται στη βιομηχανία των ΑΠΕ
- Να αποσυρθεί το νέο αντιπεριβαλλοντικό σχέδιο νόμου του ΥΠΕΝ
- Να αποσυρθεί το νέο σχέδιο οδηγίας της ΕΕ για τις ΑΠΕ
- Ξεχάστε την απευθείας ηλεκτρική σύνδεση με Αυστρία - Γερμανία!
- Οι εξορύξεις υδρογονανθράκων και η ακραία παραπληροφόρηση για την εξαγορά κοινωνικής αποδοχής!

Κορυφαία συνεισφορά, χωρίς άλλο, είναι το έντυπο, μέσω του οποίου το Πανελλαδικό Δίκτυο αντικρούει τις θέσεις της ΕΛΕΤΑΕΝ και του λόμπι της αιολικής βιομηχανίας.

¹ Εισήγηση στην 3η πανελλαδική συνέλευση του Πανελλαδικού Δικτύου (Αθήνα, 18.3.2023)

² Παρέμβαση πολιτών στα ζητήματα της ενέργειας (21/4/2009)

³ Παρέμβαση φορέων και κινήσεων πολιτών για τις ΑΠΕ (Μάιος 2010)

⁴ <https://lithanthrakas.wordpress.com>

⁵ Η νίκη κατά του λιθάνθρακα εδραιώνεται, ο κύκλος των “Πολιτών κατά του λιθάνθρακα” κλείνει

⁶ Τριήμερο για την ενέργεια (Νοέμβρης 2008)

⁷ Διακήρυξη κατά των ΒΑΕ: Ό,τι γυαλίζει δεν είναι χρυσός (Μάιος 2011)

⁸ Οι Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας: Μύθοι και Αλήθειες (1/12/2018)

⁹ Δίκτυο «Μεσοχώρα - Αχελώος SOS»: Δώδεκα θέσεις για την ενέργεια (Οκτώβρης 2018)

¹⁰ 1η πανελλαδική συνάντηση για την ενέργεια (18-19/1/2020)

¹¹ 2η πανελλαδική συνάντηση για την ενέργεια (17-18/10/2020)

¹² 3η πανελλαδική συνάντηση για την ενέργεια (18/3/2023)

¹³ Το Πανελλαδικό Δίκτυο αντικρούει τις θέσεις της ΕΛΕΤΑΕΝ (Νοέμβρης 2011)

¹⁴ Πανελλαδικό Δίκτυο: παρεμβάσεις στην τρέχουσα επικαιρότητα

¹⁵ Παρέμβαση της ΒΣ στην εκδήλωση με θέμα: «Ανάπτυξη» στον καιρό του Μνημονίου: από τις Σκουριές ως την Κρήτη (Ηράκλειο, 24.5.2013)

¹⁶ Παρέμβαση της ΒΣ στη συζήτηση με θέμα: Για ένα νέο ενεργειακό μοντέλο (RESISTANCE FESTIVAL, Αθήνα, 22.6.2013)

¹⁷ Εισήγηση στην 3η Πανελλαδική συνέλευση του Πανελλαδικού Δικτύου (Αθήνα, 18.3.2023)